

ISTORIJOS ŠALTINIŲ TYRIMAI

5

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

VILNIAUS UNIVERSITETAS

ISTORIJOS ŠALTINIŲ TYRIMAI

Sudarė

Artūras Dubonis

5

LII
LIETUVOS
ISTORIJOS INSTITUTAS

VILNIUS 2014

Knygos leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA
NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
(Projekto finansavimo sutartis Nr. LIT-8-22)

Redaktorių kolegija:

Darius Antanavičius
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Darius Baronas
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Zenonas Butkus
(*Vilniaus universitetas*)

Artūras Dubonis (pirmininkas)
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Mathias Niendorf
(*Kylio universitetas*)

Rimvydas Petrauskas
(*Vilniaus universitetas*)

Irena Valikonytė
(*Vilniaus universitetas*)

Visi leidinio straipsniai recenzuoti dviejų mokslininkų

TURINYS

Artūras Dubonis

Pratarmė 9

Straipsniai

Tomas Čelkis

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Vokiečių ordino sienų samprata ir delimitaciniai procesai XIII–XVI a. 11

Conception of the Frontier between The Grand Duchy of Lithuania and The Teutonic Order and Delimitation Processes in The 13th–16th Centuries.

Summary 40

Mindaugas Klovas

Privataus dokumento juridinė galia XV–XVI a. pradžioje 43

Legal Power of a Private Document in The 15th–Early 16th Century. *Summary* ... 55

Arvydas Maciulevičius

Kodėl 1495 m. iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės buvo išvaryti žydai?

Apie žydų išvaymo sąsajas su judaizavimo judėjimu 57

Why in 1495 Jews were Driven Away from The Grand Duchy of Lithuania?

On The Links of The Eviction of Jews to The Movement of

Judaizing Heresy. *Summary* 81

Jonas Drungilas

Pinklės atvykusiai lenkų bajorijai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje 1447–1588 m.: juridinių suvaržymų ištakos, raida ir funkcionavimas 85

Traps for The Incoming Polish Nobility in The Law of The Grand Duchy of Lithuania in 1447–1588: Origins, Development and Functioning of Legal

Restrictions. *Summary* 106

Darius Antanavičius

- Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės asesorių ir reliacijos teismų nutarimų vykdymas Kauno miesto taryboje XVI a. pabaigoje 107
- Pursuance of Assessors' and Relatio Courts' Rulings in Kaunas City Council in The Late 16th Century. *Summary* 145

Inga Ilarienė

- 1388 m.–XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyskupijų viešieji notarai 147
- The Corps of Notaries Public in The Grand Duchy of Lithuania in 1388–16th Century. *Summary* 163

Martynas Jakulis

- Vilniaus katedros kapitulos pajamos XVI a. antroje pusėje–XVIII a. pajamų-išlaidų registru duomenimis 171
- Income of Vilnius Cathedral Chapter in The 16th – Late 18th Century Based on The Data of Income-Expenditure Registers. *Summary* 191

Gražina Sviderskytė

- Kodėl JAV netyrė „Lituanicos“ katastrofos? Teisiniai ir politiniai aspektai „Darius & Girch“ byloje 195
- Why the United States of America did not Investigate The Crash of „Lituanica“? Legal and Political Aspects of The “Darius & Girch” File. *Summary* 212

Šaltinių publikacijos*Олег Луцкевич*

- Орденский экземпляр договора о четырехлетнем перемирии и военной помощи между Великим Княжеством Литовским и Тевтонским орденом (31 октября 1382 г.) 215
- The Order's Copy of The Treaty of Four-Year Peace and Military Assistance between The Grand Duchy of Lithuania and The Teutonic Order (31 October 1382). *Summary* 232

Laimontas Karalius

- 1554 metų Balninkų dvaro valakų matavimo registras 233
- Wallach Measurement Register of Balninkai Estate of 1554. *Summary* 265

Diskusija*Elmantas Meilus*

- 1 – 2 = –1? (Atsakymas į Aivo Ragauskio „diskusiją“) 267
- 1 – 2 = –1? (A Reply to Aivas Ragauskas’ “Debate”). *Summary* 278

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

- Aštuonioliktojo amžiaus šaltinių publikavimas Lietuvoje: pasiekimai ir
 problemos 279
- Publication of Sources of the 18th Century in Lithuania: Traditions and
 Challenges. *Summary* 295

Anotacijos. Recenzijos

- 1413 m. Horodlės aktai (dokumentai ir tyrinėjimai) = Akty Horodelskie z 1413 roku (Dokumenty i studia)*, sudarė / pod redakcją J. Kiaupienė ir L. Korczak; parengė / opracowali J. Kiaupienė, L. Korczak, P. Rabiej, E. Rimša ir J. Wroniszewski (serija: *Lietuvos užsienio politikos dokumentai. XIII–XVIII a.*), Vilnius, Kraków: LII leidykla, 2013. – 543 p. – (*Mindaugas Klovas*) 297
- Луцька замкова книга 1560–1561 рр.*, підготували до видання В. М. Мойсієнко, В. В. Поліщук (serija: *Пам’ятки Української мови. Серія актових документів і грамот*), Луцьк, 2013. – 733 с. – (*Darius Vilimas*) 301
- 1812 metų Lietuvos laikinosios vyriausybės komisijos posėdžių protokolai*, parengė V. Pugačiauskas, Vilnius: LII leidykla, 2012. – 358 p. – (*V. P.*) 304
- Santrumpos 307
- Apie autorius 309
- Autoriams 311
- Guide for Authors 315

susipažinę su to laiko LDK rašto paminklų kalba, vargiai prieštaraus, kad daugelio to meto valstybės regionų rašto (ne tik Ukrainoje ar dab. Baltarusijoje) kalba dar buvo per mažai diferencijuota, kad galima būtų išvelgti esminius besiformuojančių atskirų slavų kalbų variantų požymius... LDK pavietų teismų knygų kalba XVI a. dar yra stebėtinai panaši, nelabai nuo jų skiriasi ir rusėniškos Lietuvos Metrikos knygos. Ukrainiečių ir baltarusių kalbų skirtis tebuvo embrioninėje fazėje, kas ryškiau akcentuotina tik XVII a. Kita vertus, mes – ne lingvistai.

Seniausios Lucko pilies teismo knygos rengėjai atliko milžinišką, tiesiog titanišką darbą, skrupulingai rengdami spaudai šį unikalų istorijos šaltinį, padėsiantį ir istorikams, ir lingvistams tirti ir LDK, ir Ukrainos istoriją. Belieka pasidžiaugti unikalia istorinio šaltinio publikacija, kurios parengimo principai, be jokios abejonės, dar ilgai bus pavyzdiniai tokio tipo šaltinių skelbėjams, ir nuoširdžiai pasveikinti jos rengėjus.

Darius Vilimas

1812 metų Lietuvos laikinosios vyriausybės komisijos posėdžių protokolai, parengė V. Pugačiauskas, Vilnius: LII leidykla, 2012. – 358 p.

Prancūzmečiu Lietuvos tyrėjai domėjosi nuo XX a. pradžios. Tačiau peržvelgus šaltinių publikavimo istoriją išaiškėjo, kad iki šiol neturėjome išsamios šaltinių publikacijos, galinčios atskleisti Lietuvos laikinosios vyriausybės komisijos kaip laikinosios valdžios pagrindinės institucijos, napoleonmečiu atstovavusios Lietuvos visuomenei, veiklą. Remdamiesi komisijos posėdžių protokolais, galime nuosekliai atskleisti šios institucijos veiklos aplinkybes, sprendimų priėmimo procesą, jos santykius su Napoleonu, prancūzų karinės ir civilinės valdžios pareigūnais, be to, čia atsispindi napoleonmečio Lietuvoje iškilę politiniai, kariniai, ūkiniai, bajorų mentaliteto, kasdienio gyvenimo ir kiti klausimai. Tai dokumentas, visapusiškai liudijantis, kaip buvo valdoma Lietuva dviejų tuometinių Europos galybių karo metais. Dokumentų skelbimas svarbus ne vien istorikams profesionalams. Jų vertimas į lietuvių kalbą leis plačiau praktiškai panaudoti šį šaltinį.

Knyga susideda iš pagrindinių trijų dalių: įvadinio straipsnio „Lietuvos laikinosios vyriausybės komisija: sudėtis, struktūra ir veikla“, šios komisijos posėdžių protokolų lenkų (originalas) ir vertimo į lietuvių kalbą su teksto komentarais.

Straipsnyje analizuotos Vyriausybės komisijos pareigūnų biografijos, profesinis pasirengimas administruoti kraštą sudėtingomis aplinkybėmis ir išnagrinėtos priori-

tetinės komisijos veiklos kryptys. Ši laikinosios valdžios institucija vykdė paprastai vyriausybei būdingas funkcijas: tvarkė krašto reikalus, koordinavo pavaldžių įstaigų, šiuo atveju – laikinosios valdžios institucijų komitetų, departamentų, administracinių komisijų, apskričių paprefektūrių veiklą, rūpinosi krašto saugumu ir viešąja tvarka. Vyriausybės komisijos pagrindinės administracinės ir finansinės pastangos buvo sutelktos vykdyti Napoleono keliamus reikalavimus (parūpinti karių, pinigų, arklių su vežimais, jaučių, javų, šieno, šiaudų, lignoninių). Kitą veiklą galima vertinti daugiau kaip epizodinę arba netiesiogiai susijusią su minėtųjų reikalavimų vykdymu. Tokį proporcinį veiklos sričių paskirstymą aiškiai parodo Vyriausybės komisijos posėdžių protokoluose užfiksuoti nagrinėjami klausimai ir jų eiliškumas. Itin svarbu pabrėžti, kad komisija posėdžiuose gana dažnai, vidutiniškai beveik kas antrame posėdyje, svarstė ir su karu nesusijusias problemas. Posėdžių dienotvarkėse netrūksta įrašų politiniais, teisėtvarkos, švietimo, religijos ir kitais civiliniais klausimais. Konstatuojama, kad kasdienėje praktikoje Lietuvos laikinoji vyriausybės komisija stengėsi sugrąžinti LDK nepriklausomybės laikais veikusius įstatymus ir tvarką, o tai reiškė valstybingumo tradicijų atgaivinimą ir atstovavimą savo visuomenės interesams.

Čia skelbiami Vyriausybės komisijos protokolai yra originalus dokumentas, saugomas Rusijos valstybiniame senųjų aktų archyve Maskvoje. Šio šaltinio istorija nėra iki galo aiški. Atsitraukiant 1812 metų gruodžio pradžioje Vyriausybės komisijai pavyko išgabenti posėdžių protokolus, išskyrus pavienių komitetų raštus, kuriuos išsivežė tų padalinių vadovai. Tai liudija protokolai, rašyti Lenkijoje ir Saksonijoje. Labiausiai tikėtina, kad juos parsigabeno Vyriausybės komisijos pirmininkas Stanislovas Soltanas, kai 1814 m. jam buvo leista sugrįžti į Rusiją. Dokumentą sudaro 104 lapai originalaus teksto, parašyto kaligrafine rašysena su Vyriausybės komisijos pirmininkų parašais, kai kuriais atvejais – su visų narių ir generalinio sekretoriaus parašais. Nuspręsta lenkų kalbą palikti tokią kaip originale, nemoderninti nei rašybos, nei skyrybos, kadangi faksimilės nebus leidžiamos. Kita vertus, tai atskleidžia „vietinės“ lenkų kalbos ypatumus, kurie padės kitų mokslo sričių tyrėjams. Verčiant posėdžių protokolus į lietuvių kalbą stengtasi laikytis originalo, siekta išryškinti to meto specifiką, taip pat palikta didžiųjų raidžių rašyba.